

A Kossuth-évfordulóhoz

2002-ben Kossuth Lajos (1802–1894) születésének 200. évfordulójára emlékeztünk. A sokak által, széles körben ismert politikus a 19. században Magyarországon az antifeudális küzdelem, a polgári fejlődés és a nemzeti függetlenség megvalósításáért küzdött. De az eredeti képesítése szerinti ügyvéd életében döntő tényezőként hatott közéleti tevékenysége. Sokat foglalkozott közoktatásügyi (kisgyermeknevelés, népoktatás, szakoktatás) kérdésekkel is. Ez alkalomból érdemes megemlíteni a róla szóló két írást.

Az első, a még nem közismert, eddig méltatlanul kevésbé ismert pedagógus Gyulai Ágost (1868–1957) kéziratából származik, melyet családja őriz. Munkásságának alapos tanulmányozása még sok különlegességet nyújt. Ez alkalomból érdemes megemlíteni az 1917-re tervezett, ez ideig kéziratában olvasható kiadvány, a Magyarázó füzet a népiskolai szemléltetőképekhez című anyag vonatkozó részletét, megjelentetése a család beleegezésével a közeljövőben várható.

(XVIII.) Kossuth Lajos Czepléden

1. *A kép szemléltetésének erkölcsi és esztétikai célja.* Az a tisztelet, melyet minden magyar embernek Széchenyi István említésekor éreznie kell, Kossuth Lajos nevére százszorosán meg-

erősödve kél a magyar szívekben. E név a XIX. század közepén a haza és a szabadság szeretetének szimbóluma lett, s az is fog maradni mindörökre. Bármit hoznak magukkal a nemzet sorsának viszontagságai, bármint fordulnak Magyarhon külső és belső dolgai, kor- és pártkülönbség nélkül nincs és nem is lesz soha senki, ki e név varázsát meg tudná vagy meg akarná törni. A szent erő és szent akarat, a jobb és szebb kor után való törekvés az ő közbenjárásával virult föl nemzetünkben; egykori heves pártküzdelmei bizonyára régen feledésbe mennek, mikor még mindig az ő emléke mellett fog a nemzetben a tiszta, hazafias rajongás nagy elhatározásokat érlelni s megvalósítani. Ezt a tiszta, szent tüzet ne sajnáljuk, s ne kételkedjünk ébrentartani a magyar gyermek szívében. Erre tanítsa a gyermeket Kossuth Lajos czeplédi szereplésének derült világítású, teljes napfényben ragyogó képe is, melyen a festő Kossuth nemes páthosszú mozdulatainak lendületét, s az egész képen végigvonuló lelkes hatását művészi öntudatossággal állította a nevelő-oktatás szolgálatába.

2. *A kép történeti alapja.* Az 1848. évi törvények, melyeket V. Ferdinánd április 11-én szentesített, teljesen biztosították hazánk jólétét. Az udvari tanácsadók, a kamarilla azonban nem jó szemmel nézték a magyar nemzet boldogulását; felizgatták ellenünk idegen nyelvű honfitársainkat s Jellasicsot, a horvát bánt is fellázították a magyar nemzet ellen. Mikor azután az ellenünk fölkelőket fegyverrel megfenyítettük, Ausztria sereget küldött elnyomásunkra. E hírekre Kossuth fegyverre szólította a hazát. Az országgyűlés egyhangúlag ajánlott meg 200.000 újoncot. Kossuth városról-városra járván, csodálatos ékesszólásával rövid

idő alatt talpra állította a 200 000 újoncból álló hadsereget, mely megfékezte a fölkelőket s az osztrák hadakat kiverte az országból.

Udvary Géza azt a jelenetet ábrázolja, midőn Kossuth Lajos Czepléden lelkesítő szavakkal szólítja fegyverre a népet, egyikét azoknak a jeleneteknek, melyeknek nyomában az a híres, soha el nem múló szépségű dal kelt a magyar nép ajkán:

„Kossuth Lajos azt izente:

Elfogyott a regimentje.

Ha még egyszer azt izeni,

Mindnyájunknak el kell menni!

Éljen a haza!”

3. *Tárgyi szempontból szemléltetendő.* A lelkesen beszélő Kossuth a földíszített szónoki emelvényen, melynek babérkoszorúja egyúttal a legékesebben szóló magyar szónok jelentőségét is szimbolizálja; a Kossuthot rajongva hallgató tömeg, soraiban nemesek és parasztok, egyenlő lelkesedéssel; egyik nemes, ki Kossuth szavára az odaadás kifejezésével arcán ajánlja föl kardját a hazának; a kép bal szögletében az apa, ki gyermekét a haza szent nevének imádatára Kossuth meghallgatása útján tanítja; a beszéd hatása, mely a hallgatók arcáról s mozdulatairól olvasható; a hely alföldi jellege (csinos kis templom, falusias házak, semmi hegy sehol, nagy égboltozat); a jelképiesen lobogó nemzeti színű zászlók; a nemeseknek s a nép fiainak jellegzetes magyaros viselete; végül a kék égen tornyosuló felhők, melyekben a művész a hazát fenyegető veszedelemre gondolhatott.

(A szöveg olvasható a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány „Unger Mátyás emlékére” által támogatott – L. K.-tól benyújtott – pályázatban.)

*

Azonban Gyulai Ágost gondolatai olvashatók egy budai gimnázium ifjúságához 1893. március 15-én mondott

beszédében is, amit szintén felidézünk.

„Kedves tanuló ifjúság! Megint eljött március 15-e, negyvenötödik, mióta e napot a magyar nemzet ünnepei közé sorolta - kezdte. Számos év, számos alkalom s a nemzet mindenkor kegyelettel, lelkesedéssel ülte meg e napot. Első év-fordulói azonban fájdalmas ünnepek voltak. Csak a szív érezte, csak a szem sugározta a lelkesedést, mely az ajkakon némaságba halt. Mily fájdalom volt az, amikor a szólásszabadság, a szabad sajtó emlék-ünnepén mélyen hallgatni kellett arról, ami minden szívnek egyetlen érzése, minden agynak egyetlen gondolata volt. Évtizedek múltak el azóta, de a nagy nap emlékét nem halványították el, a nemzet kegyeletét nem csökkentették iránta.

Ti kedves ifjúság, és mi mindnyájan - folytatta - boldogabb időt értünk, mint azoknak a szomorú napoknak tanúi. Ránk szebben virrad fel e nap: szabad hazában szabadon lelkesülünk a mi márciusunk idusának emlékéért. Igazi nemzeti ünneppé lett e nap, melyet büszkén ül meg immár a nemzet apraja-nagyja, a főváros s az egész ország polgársága és összes iskoláinak ifjúsága. S ez jól van így: ama nagy nap iránti lelkesedésünknek a jövőre is hatása lesz, oly példa ez, melyből a jövő is lelkesedni s cselekedni tanul ... mert hisz az ifjúságnak a lelkesedésen kívül még egy nemes és életbevágó feladata van: a tanulás. Mily boldogító tanulság az, melyet március 15-ének történetéből levonhattok: a nemzet erejébe vetett hit, a jövőjében való remény s a hazaszeretet; - majd felidézte az eseményeket - ... végre századok óta először hívta össze magyar meghívó az országgyűlést 1847 november elejére ... először néhány nagy elvet iktatott törvénybe, mint a közteherviselést, örökváltságot, a városok rendezését s az ősiség eltörlését, de aztán megint csak átment a régi gravaminális (sérelmeket felhánytorogató) országgyűlések kesergő modorába ... a hosszadalmas luzavonát 1848 február végén a párizsi forradalom híre szakította meg, mely a magyar or-

szággyűlést is izgalomba hozta. Ekkor Kossuth Lajos fölismerte a kedvező alkalmat, megkísérelte megpendíteni a magyar parlamentáris kormány megalkotásának eszméjét. A mérsékelt Széchenyi, a tüzes Kossuth s a többiek ennek elérésében látták távoli végcéljukat. S a távolság nem is volt olyan nagy, amilyenek képzelték. Az alsó tábla csakhamar elfogadta Kossuth javaslatát, csak a főrendek többsége vonakodott tőle. Húzták-halasztották a döntést, míg a halasztásnak megint egy forradalomnak híre vetett véget, a bécsi forradalom volt ez, március 13-án. Ennek nyomása alatt, március 14-én a felső tábla is elfogadta Kossuth javaslatát úgy, hogy az országgyűlési küldöttség másnap már Bécsbe ment vele a javaslatnak törvénnyé szentesítése végett. Eközben Pesten a párizsi események hírére az „Ellenzéki kör” s az ifjúság szintén lázasan követelte a szabadság, egyenlőség s testvériség eszméinek kivívását. A kör március 12-i ülésén 12 pontba foglalta a nép szabadelvű kívánságait, hogy aztán az országgyűlés elé terjessze. A 12 pont mindent magába foglalt, ami a nemzetet újjászületési küzdelmében lelkesítette ... S az ifjúság, a márciusi ifjak - így nevezte őket Petőfi - lelkesedéssel vettek részt. Reformlakomát terveztek március 19-ére, melyet a Rákoson kellett volna megtartaniuk. Erre az alkalomra írta Petőfi a „Nemzeti dal”-t is. A lakomát nem tartották meg, elfeledtették a bekövetkezett fontosabb események, a dal azonban nevezetes szerepet játszott még s néhány nap alatt csakugyan a nemzet dalává lett.

Március 14-én, ugyanaznap, amikor a bécsi forradalom híre ... a pesti ifjúságot is nagy izgalomba hozta ... Az este tanácskozások közt múlt el s másnap, március 15-én Petőfi, Jókai, Vasvári Pál, Bulyovszky Gyula, Irinyi József és mások kora reggel összegyűltek s előbb az orvosok, majd a mérnöknövendékek intézete elé, végül pedig a központi egyetem elé vonultak és csatlakozásra szólították fel az ifjúságot. Jókai lelkes hangon felolvasta a kiáltvány alakjában megfogalmazott

12 pontot, Petőfi pedig elszavalta Nemzeti dal-át. A lelkesedés óriási volt ... Az ifjúság teljes számban volt már, egyedül a lelkesedés fegyverével ment végrehajtani a 12 pontok elejét, mely a sajtószabadságról s a cenzúra eltörléséről szólt. A Hatvani utcába vonultak s a Landerer-Heckenast-féle nyomdában a 12 pontot s Petőfi dalát kinyomtatva, a sajtót tényleg felszabadították. Egy óra múlva ezer meg ezer példányban kerültek ki a szabad sajtó első termékei. S a közönség leírhatatlan örömmel szemlélte gondolata szabadságának ez első tanújelét ... A sajtószabadság kivívásának befejezéséül még egyet követelt az ifjúság, hogy a helytartótanács által is kimondassa a sajtószabadságot s a cenzúrai intézmény eltörlését; egyúttal szabadon bocsátatását követelte „Stancsics Mihály” (= Tancsics Mihály) népies írónak, ki a „Nép könyve” s a „Józan ész” című könyveiért Budán fogságban volt. A kívánságok teljesültével az ifjúság s az ezernyi tömeg diadalmenetben tért vissza Pestre. Este a Nemzeti Színházban ünnepelték meg a nagy nap diadalát s Bajza József, a színház igazgatója örömmel megengedte, hogy a régóta tiltott „Bánk bán”-t előadják.

A lelkesedés tisztasága egész nap megőrizte az ifjúságot minden túlkapástól, úgy, hogy ily nagy eredményeket szebb, dicsőbb fegyverekkel kivívni soha-sem lehetett volna.

Fényben, dicsőséggel végződött e nap ... Mert nézzétek a reformok záró-köve, március 15-e után az újjászületett Magyarországot, mily áldásos változásokon ment keresztül ... Az anyagi érdekek ügye is jóra fordult. A jobbágy is saját földjét művelte, nem robotolt s dézsmát sem adott. Szabad egyesületek emelték az őstermelést, ipart, kereskedelmet s ezzel a vagyonosodást. A szellemi és erkölcsi érdekek is emelkedtek s számos iskola és más fontos intézmény szolgálta a közművelődést. S az így újjászületett, erőssé lett nemzet élén független kormány állott, mely az országnak és a királynak felelős: szóval kifejlődött min-

den tényezője a nemzet ismét eljött nagyságának.

Íme, ennek az újjászületésnek emlékét újítjuk meg minden március 15-én, mert a reformok legkiválóbbja, minden haladás alapja a szabad sajtó, 1848. március 15-én született meg. Elragadtatással énekli e napon Petőfi:

„Csattogjatok, csattogjatok
Gondolatink szárnyai!
Nem vagytok már többé rabok,
Szét szabad már szállani.”

Íme, a nap legdicsőbb vívmánya, hogy felszabadította a gondolatot, a

szabad embernek legfőbb, legdrágább kincsét!

De emlékét ünnepeljük e napon a lelkes ifjúságnak is, mely hazaszeretetének hatalmas kitörésével s emellett lelkesedésének tisztaságával e nagy munkát végre tudta hajtani.

Azóta nagyot fordult a világ, szenvedett s ismét boldog lett a magyar ... az ifjúság is visszatért a politikai tettek mezejéről oda, hol valódi hivatását fölleli. A múlt csak példa legyen már, melyen valódi hivatását követve lelkesül az ifjúság, de egyúttal tanul is, hogy mint kell dolgozni a hazáért. Ti nek-

tek, kedves ifjúság, a jövőnk nemzedéknek, nem kell többé kivívnotok március 15-ének nagy eszméit, ti csak dolgozni, munkálkodni fogtok fenn-tartásukért. Nagy és nehéz feladat vár rátok ebben is, melyhez szintén hazaszeretetre, lelkesedésre van szükség. Ebben legyen példátok a márciusi ifjúság ... ”

(A budapesti II. ker. kir. egyetemi katolikus főgimnázium évi értesítője az 1892-93-iki tanévről. Budapest, 1893. 50-54. 1.)

dr. Lányi Katalin
pedagógia szakos előadó,
neveléstörténész

Előszó – történeti visszatekintés

Az összeállítás forrása Gyulai Ágost (1868–1957) – gyakorló pedagógus, irodalmár, irodalomtörténész, pedagógiai történész, intézményi igazgató (Paedagogium, későbbiekben Polgári Iskolai Tanítóképző, majd Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola), továbbá intézményszervező és -alapító (Testnevelési Főiskola), egyben ez utóbbinak első pedagógiai igazgatója – kéziratában található írása, melyet 1917-ben szándékoztak megjelentetni.

Alighanem kevesen tudják, ki is volt Gyulai Ágost; a pedagógusról, irodalomtörténészről méltatlanul megfeledkezett a szakma. A szaktudomány(ok) adóssága, hogy eddig nemigen szóltak róla. Jóllehet, a pedagógus és tankönyvíró a Horthy-korszak konzervatív ideológiai felfogását vallotta, ugyanakkor mély belső érzelmek – vallásos hit, hazaszeretet, szociális érzék és a nevelés fejlesztésének gondolatai – jellemezték.

Jelen kiadvány összeállítója (L. K.) a Magyar Pedagógiai Társaság tagja – anno a Társaság titkárságának munkatársa elkötelezett kutatója lett Gyulai Ágost munkásságának. Kutatómunkája A Magyar Paedagogiai Társaság (1891–1949) szerepe a magyar nevelésügy történetében című tudományos dolgozat (bölcsezdoktori disszertáció, 1986) – készítése során fedezte fel Gyulai Ágost

személyét, aki a Magyar Paedagogiai Társaságnál 42 éven át titkári tisztséget töltött be.

Mindvégig pedagógusként dolgozott, sőt nem is akárhogyan. A magyar-német nyelv és irodalom szakos tanár nagy szakmai felkészültsége, műveltsége, a pályára iránti elhivatottsága és emberi tulajdonságai példaértékűek. Így emlékeznek rá azok, akik ismerték: tanítványai és munka-, illetve pályatársai. Életútján tudás, hivatástudat vezet-

te, szerencsés véletlenekkel társulva. A pedagógusképzésben az ő korában jelentős iskolatípusban, a polgári iskolai tanárképzőben fejtette ki tevékenységét: a tanárok felkészítésénél alkalmazott elgondolásai, megoldásai, azaz a tanári gyakorlatra orientált fel-, illetve előkészítő módszerek következetes alkalmazása szinte újszerűséget jelentettek abban az időben. Életútja mutatja, hogy nem olyan pedagógus volt, aki nevelőnek született, hanem olyan, aki azzá lett, mert körülményei, lehetőségei és kötelességei pedagógussá alakították – írta dr. Komlósi Sándor a Gyulai Ágostról szóló könyv ismertetőjében.

Magam a Testnevelési Főiskola 60. évfordulójáról tudósító újságcikket olvasva figyeltem fel a közlemény írójának, a leszármazottnak, Gyulay Zoltánnak (mely édesapjától átvett újságírói név, a család hivatalosan i-vel írja) nevére; aki a kapcsolatfelvételt követően készségesen közölt róla életrajzi adatokat, dokumentumokat, lehetővé tette több kötetes kéziratának, az Opusculáknak (I–V.) tanulmányozását, és hozzájárult a szükséges részletek kiemelt feldolgozásához, továbbá közléséhez, néhai Gyulai Ágost közismertebbé tételéhez.

dr. Lányi Katalin
a kötet szerkesztője

